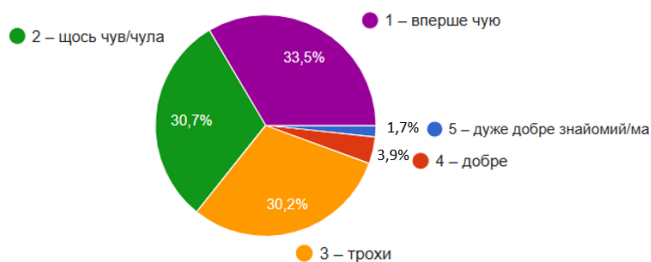

LEADER – ІНСТРУМЕНТ СІЛЬСЬКОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Стратегією розвитку сільського господарства та сільських територій на період до 2030 року передбачається до кінця 2025 року затвердження урядом програмного документа щодо створення умов для розвитку сільських територій України з урахуванням принципів LEADER. Програма LEADER є найуспішнішим інструментом Спільної аграрної політики ЄС. Щонайменше 5% коштів Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій (EAFRD) має бути виділено на реалізацію підходу LEADER. Кожна країна – член ЄС у програмах розвитку сільської місцевості передбачає щонайменше 5% коштів цих програм на фінансування проектів, побудованих на принципах LEADER. Цей ресурс після вступу України до ЄС може бути також доступним і для України.

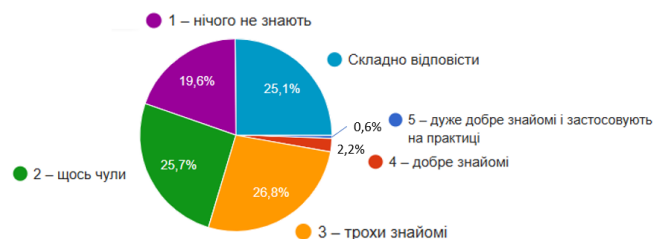
Що знають українці про LEADER

На початку 2025 року Національною асоціацією сільськогосподарських дорадчих служб України проведено опитування «Співпраця бізнесу, влади та громадськості задля розвитку місцевої економіки». Менше 6% опитаних заявили, що добре чи навіть дуже добре знайомі з підходом LEADER.

Малюнок 1. Розподіл відповідей на запитання «Чи знайомі Ви ОСОБИСТО з європейським підходом LEADER та з інформацією про LAG (місцеві групи активностей)?»

Учасники опитування також були доволі скептичними щодо обізнаності представників органів управління Вашої територіальної громади з європейським підходом LEADER. Це може бути проблемою для адаптації українських громад до життя в умовах членства України в ЄС.

Малюнок 2. Розподіл відповідей на запитання «Оцініть рівень обізнаності БІЛЬШОСТІ представників органів управління вашої територіальної громади з європейським підходом LEADER та з інформацією про LAG (місцеві групи активностей)»

Що ж таке LEADER і чому це важливо

LEADER (фр: Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale – зв'язок між діями (або заходами) з розвитку сільської економіки) працює в багатьох європейських країнах з 1991 року.

На початку 1990-х років підхід LEADER був запроваджений як експеримент у відповідь на те, що тоді вважалося неспроможністю традиційної політики "згори донизу" вирішити проблеми, з якими стикаються багато сільських регіонів Європи. Основна ідея полягала в тому, щоб вивільнити енергію та ресурси місцевих жителів і організацій з державного, приватного та громадського секторів, надавши їм можливість і повноваження формувати розвиток свого регіону через партнерства, що діють як Місцеві групи активностей (МГА). Партнерства МГА є основним інструментом реалізації підходу LEADER, що забезпечує

залучення місцевих представників до розробки та впровадження місцевих стратегій, а також до прийняття рішень та розподілу ресурсів.

Чому був створений підхід LEADER/CLLD?

- Європейські сільські райони стикаються з демографічними, економічними та соціальними викликами.
- Потрібен був більш ефективний і гнучкий підхід, заснований на потребах місцевих громад.
- Досвід показав, що централізовані рішення часто не в змозі повністю підтримати розвиток сільських територій.

З того часу LEADER/CLLD довів свою ефективність, ставши одним з найуспішніших інструментів місцевого розвитку в Європі.

Історія LEADER

Перше покоління LEADER було запроваджено як ініціативу ЄС, тобто як специфічний фінансовий інструмент спільної структурної політики ЄС, з метою пошуку нових рішень конкретних проблем, що впливають на весь ЄС. Під час своєї експериментальної фази (з 1991 по 1993 рік) програма LEADER охопила 217 районів у деяких неблагополучних сільських районах і змогла залучити кілька фондів ЄС.

Під час другої фази LEADER (з 1994 по 1999 рік), коли кількість місцевих ініціативних груп зросла до 900, основна увага була зосереджена на неблагополучних сільських територіях.

Обнадійливі результати призвели до подальшого розширення підходу в рамках LEADER+ (2000-2006), щоб охопити всі типи сільських територій і застосувати "тематичний" елемент до місцевих стратегій.

Цей підхід був "інтегрований" у четвертому програмному періоді (2007-2013), де він став невід'ємною частиною політики сільського розвитку ЄС, охопивши 2 416 сільських територій у всіх державах-членах.

LEADER фінансувався Європейським сільськогосподарським фондом розвитку сільських територій (EAFRD) і є обов'язковим компонентом усіх програм розвитку сільських територій.

У 2007 році цей метод було також розширено тематично, включивши до нього рибальську політику, завдяки чому було створено понад 300 рибальських місцевих груп активностей (FLAG) у 21 державі-члені. Це передбачало встановлення прямих зв'язків між прибережними сільськими територіями та кількома місцевими групами активностей LEADER.

У період фінансування 2014-2020 років сфера застосування підходу LEADER була розширена до "місцевого розвитку, орієнтованого на громаду" (CLLD) у сільській, риболовецькій та міській місцевості. Простіше кажучи, до цього часу LEADER означав сільський розвиток.

Додавши "місцевий розвиток, орієнтований на громаду" або CLLD, підхід розширюється за підтримки інших фондів. Цей термін використовується Європейською Комісією для опису підходу, який повністю перевертає традиційну політику розвитку "зверху-вниз". CLLD може застосовуватися в рамках EAFRD (як LEADER), Європейського фонду морського та рибного господарства (EMFF), Європейського соціального фонду (ESF) та Європейського фонду регіонального розвитку (ERDF). Там, де це дозволяли програми держав-членів, місцеві ініціативні групи також могли готувати і впроваджувати інтегровані стратегії, використовуючи кілька фондів.

Незважаючи на широкий спектр доступних варіантів фінансування, Місцеві групи активностей LEADER та їхня діяльність у сільській місцевості залишаються основним інструментом реалізації підходу LEADER.

Починаючи з 2024 року, останнє покоління програми LEADER продовжуватиме вирішувати проблеми та використовувати можливості в сільській місцевості в рамках нових стратегічних планів 27 країн-членів ЄС та їхньої Спільної аграрної політики (САП).

З розвитком програми LEADER розвивалися і механізми підтримки цього підходу; формальні мережеві структури з'явилися на ранній стадії її розвитку, що відображає її партнерський і територіальний фокус. З моменту початку роботи першої обсерваторії LEADER мережа LEADER продовжувала розвиватися протягом 2014-2020 років, надаючи технічну підтримку та інші мережеві послуги місцевим ініціативним групам через національні сільські мережі та Європейську мережу сільського розвитку шляхом надання технічної підтримки та інших мережевих послуг місцевим ініціативним групам через національні сільські мережі.

LEADER: "як" працювати, а не "що" робити

LEADER – це підхід, який відрізняється від традиційних програм фінансування тим, що він надає рекомендації щодо того, "як" працювати, а не "що" робити. Таким чином, процес реалізації є настільки ж важливим, як і чисельні результати, яких необхідно досягти.

Що пропонує LEADER/CLLD сільським мешканцям?

1. Можливість самим визначати напрямки розвитку сільських територій, беручи участь у визначенні потреб сільських територій та прийнятті рішень щодо підтримки конкретних ідей (проектів) розвитку сільських територій.

2. Можливість реалізовувати проекти місцевого розвитку, спрямовані на покращення якості життя в конкретній сільській місцевості.

3. Новий погляд на умови життя в сільській місцевості та можливість створити або покращити послуги, яких потребують сільські мешканці, якомога ближче до місця їхнього проживання. Дбати про збереження та стале використання культури, природного середовища та традицій, характерних для сільської місцевості.

4. Сформувані почуття приналежності та гордості за свою територію та розширити можливості в сільській місцевості. Надати можливості розширити місцеві знання, мотивацію та ресурси і використовувати їх для покращення якості життя.

5. Підприємці-початківці, які хочуть розпочати власний бізнес у сільській місцевості, можуть скористатися кількома можливостями для реалізації своїх креативних ідей. Підхід LEADER покликаний допомогти молодим підприємцям зробити перші кроки.

Отже, LEADER/CLLD дає можливість сільським мешканцям брати активну участь у розвитку свого життєвого середовища, визначаючи пріоритети та реалізуючи проекти, які покращують якість їхнього життя. Це сприяє залученню місцевих жителів, зміцнює їхнє почуття приналежності та створює нові можливості для підприємництва, особливо для молодих підприємців. Цей підхід також сприяє збереженню та сталому використанню сільської культурної та природної спадщини, створюючи таким чином життєздатну та орієнтовану на майбутнє сільську місцевість.

Принципи LEADER

Підхід LEADER базується на семи специфічних цінностях або характеристиках, принципах. Його успіх залежить від наявності та комбінованого використання всіх цих характеристик.

Ці сім характеристик визначають LEADER як методологію, що відрізняє її від традиційних програм фінансування. Таким чином, **процес впровадження є настільки ж важливим, як і чисельні результати, яких необхідно досягти**. На відміну від більш традиційних політичних заходів, вона надає вказівки щодо того, "як" діяти, а не "що" робити.

Підхід LEADER посилює участь громадян, дозволяючи місцевим жителям самостійно визначати напрямки розвитку (знизу вгору), будувати збалансовані державно-приватні партнерства, впроваджувати інновації та співпрацювати як на місцевому, так і на міжнародному рівнях. Підхід LEADER дозволяє створювати місцеві стратегії та вирішувати проблеми в інтегрованому та міждисциплінарному контексті, пов'язуючи місцевий потенціал зі спільними цілями.

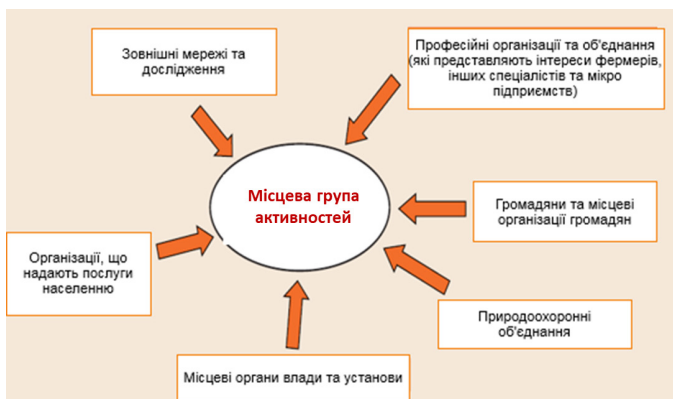

Малюнок 3. Підхід LEADER/CLLD: сім принципів

Цей метод не лише сприяє економічному та соціальному розвитку, але й зміцнює місцеву ідентичність та спроможність громад у довгостроковій перспективі.

Місцеві групи активностей

Місцеві партнерства для розвитку територій працюють через спеціальний та структурований механізм управління – Місцева група активностей (МГА) – Local Action Group (LAG).

Малюнок 4. Учасники місцевої групи активностей

Залучення до партнерства означає, що люди, які раніше були пасивними «бенефіціарами» політики, стають активними партнерами та рушійними силами розвитку своєї території.

Немає двох однакових партнерств за своїм походженням або розвитком і жодне партнерство не народжується ідеально сформованим. Партнерство має відповідати регіону та реаліям місцевого контексту, визнаючи, що потрібен час, зусилля та зобов'язання для побудови необхідної довіри та робочих стосунків.

Це нормально, коли членство в партнерстві розвивається разом із розвитком стратегії та роботи LAG.

Важливі принципи формування МГА, закріплені в Регламентах ЄС:

- МГА має включати партнерів з державного, приватного та громадянського суспільства.
- МГА має бути добре збалансованою і широко репрезентувати місцеві інтереси та різні соціально-економічні сектори в регіоні.
- Жоден сектор не може представляти більше 49% членів місцевого партнерства.

Правова форма МГА може відрізнитися від країни до країни, але часто це некомерційна зареєстрована організація.

Незалежно від їх юридичної форми, МГА можуть призначити відповідного партнера, який виступатиме в якості офіційного підзвітного органу.

Українські перспективи LEADER

Наприкінці 2024 року Латвійський центр сільських консультацій та освіти, Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України за підтримки Міністерства закордонних справ Латвійської Республіки, Посольства США в Україні розпочали реалізацію проекту «Стратегічне планування розвитку сільських територій та сприяння розвитку сільського бізнесу в контексті європейської інтеграції, сприяння створенню умов для впровадження програми LEADER в Україні». Ідея проекту біла підтримана Міністерством аграрної політики та продовольства України.

У рамках проекту заплановані й реалізуються заходи для імплементації підходу LEADER в українську аграрну політику та практику діяльності територіальних громад, зокрема, підготовлено Посібник та методичні рекомендації «Запровадження підходу LEADER/CLLD в Україні», заплановано надання допомоги зі створення МГА у двох пілотних громадах, стажування українських фахівців у Латвії, проведення конференції «Програма ЛІДЕР в Україні – виклики для місцевих громад».

Ми робимо усе для того, щоби результати роботи проекту стали добрим конкретним внеском у реалізацію Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на період до 2030 року, зокрема щодо підготовки програмного документа щодо створення умов для розвитку сільських територій України з урахуванням принципів LEADER.

Ми прагнемо, щоб якомога більше українських громад не тільки мали більше інформації щодо LEADER, а могли якомога повніше скористатися новими можливостями, що відкриваються зі вступом України до ЄС.

З матеріалами проекту «Стратегічне планування розвитку сільських територій та сприяння розвитку сільського бізнесу в контексті європейської інтеграції, сприяння створенню умов для впровадження програми LEADER в Україні» можна ознайомитися на сайті Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України за посиланням: <https://surl.lt/ltkivv>.

*Роман КОРИНЕЦЬ,
директор Національної асоціації
сільськогосподарських дорадчих служб України,
кандидат економічних наук*